

январь – февраль

1/20
январь – февраль

Карты

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

2022-й
Год Образования
в Дагестане

Важнейшим из них является создание единой системы управления качеством продукции и услуг, внедрение системы менеджмента качества (СМК) на основе стандарта ИСО 9001:2000. Внедрение СМК позволит предприятию повысить эффективность своей деятельности, улучшить качество продукции и услуг, снизить затраты на производство и реализацию продукции, повысить конкурентоспособность продукции на рынке.

Анурза Баугов

(1932-1978)

«Би куче, вун алагиртла гилерал, зун шаир яз и дуьньядиз кьведатир...»

Шаир гьикъван еке хъайитла, гьакъ-
ван адакай кхьинни четин я, жа-
вабдарвални пара я. Бязи шаир-
дин яратмишунар гъеле вичел чан аламаз
рекьиде, бязидан яратмишунри вич кьей-
идалай кьулухъни халкъдиз кьуллугъ
ийида ва ахътин шаирдин тIвар, адан
къелемдикай хкатай гьар са цIар багъри
халкъдиз кьвердавай истеклу жеда.

Ахътин чIехи шаиррикай сад Алирза
Саидов я.

Алирза Саидов Дагъустадин ши-
ратдиз алатай асирдин 60-йисарин эвел
къиляй атана. А йисарин шаирри чпин
яратмишунра асирра арадал атанвай
гзаф суалриз жавабар жагъурзавай.

Вичин чIехи устадвили, ватандаш-
вилин гьиссди, девирдин вилик авур
жавабдарвили, хайи чIалал кIевелай
ашукьвили Алирза Саидов а чIаван ши-
иратдин гьерекалда сад лагъай чкадал
акъудна ва ам къени гъа дережада, къа-
къан кукIуш яз, амазма.

Алирза Саидов 1932-йисуз Ахцегъ
райондин къакъан дагъдин Къутунхърин
хуьре дидедиз хъана. Адан чIехи буба Ах-
цегъ Магъарам эфенди зурба камалэгъли,
философ, шаир, астроном, муаллим тир.
Ада дагъвийррин азад ийидай женгиниз
XIX асирда руьгъдин жигъетдай регъбер-
вал гайи Ярагъ Мегъамедазни тарс ганай.
Адавай лагъайтIа, чирвилер имам Ша-
мила, шаир ва алим Алкъвадар Гъасана
ва масабуруни къачурди рикIел хкун ку-
тугнавай кар я. Икъван дериндиз фен-
вай дувул авай ирсини Алирза Саидован
яратмишунрин къамат, адан тан, хилер,

путар арадал атунизни таъсир тавуна ту-
нач. Ихътин сир вичив агакънавайтIани,
А.Саидова цIийи аямдин къилин чирви-
лер Москвадин М.Горькийдин тIварунихъ
галай Литературадин институтда къачу-
на. Ада гъам урусрин, гъам ракъэкъечIдай
ва рагъакIидай патан халкъарин зурба
ирс чир хъувуна. Гуьгъуьнлай лагъайтIа,
ада вири а чирвилер санал сижифламиш-
на ва яратмишунрин цIийи хел – вичин,
Алирзадин, хел арадал гъана. Ана дуьнья-
дин халкъарин шииратдин агалкъунрихъ
галаз санал хайи хуьруьн яратмишунрин,
фольклордин еке девлетдикайни менфят
къачунва. Иллаки ам вичин хайи халкъ-
дин къадим тарихдай атанвай риваятрал,
махарал, адетрал, халкъдин лугъунрал,
камаллу ибарайрал кIевелай ашукъ тир.
Халкъдин ирсини ам вичин хайи чилин
сирериз, халкъдин къанажагъдиз, руьгъ-
диз генани мукъва авуна.

Алирза Саидоваз вичин вахтуниз та-
лукъ гражданвилин дерин гьиссер квай
эсерар кхьин иллаки артух хас тир. Йи-
саралди арадал атай тежрибадин нети-
жада ада вичин шииратда вичикай ва
аямдикай иллаки ачухдиз суьгъбетна.
Дуьньяда гьинал гьихътин вакъиа къи-
ле физ хъанатIани, шаирди тIал ва я
агалкъунрин гъалаба вичин хсуси тIал
хъиз, хсуси шадвал хъиз къабулиз хъа-
на. И жигъетдай «Уьмуьрдин жилет»
тIвар алай баллада иллаки таъсирлу-
ди я. Ана тIвар-ван авай гуржи духтур,
вичи сивинсузриз аялар хъунин жигъет-
дай медицинадин рекъер жагъурай про-
фессор Андро Жордания рикIел хкизва.

Балладада еке к̑алабулук кутадай вакъиа к̑иле физва. Цавай ц̑ай к̑уна аватзавай самолетда ч̑ехи духтурди вичихъ авай инсан хуьдай жилет патав гвай аялдив вутузва. Вичин чандилай г̑ил к̑ачуна, аялдин уьмуьр хуьзва. Г̑а ихътин жавабдарвал шаирдини г̑иссзавайвиляй, г̑акъван дерин манадин образни арадал атанва.

Дуьньядал чеб т̑имил тир халк̑ар пайи-паяр ийизвай девирди шаирдик генани еке к̑алабух кутуна. Ам вичин хайи халк̑дин к̑исметдал дат̑ана бенд тир. Адаз художественный литературадин куьмекдалди халк̑диз вичин эрзиман мурадар к̑илиз акъуддай, лезгийрин садвал, мили идеалар хуьдай мумкинвал гуз к̑анзавай. И тема иллаки 60-70-йисарин чи шииратда к̑ет̑ендиз к̑араг̑ариз х̑ана. Тарихдин к̑исметрикай галай-галайвал рахун тавуна г̑ич са ч̑ехи шаирдивайни ва прозаикдивайни акъвазиз х̑анач. И жигъетдай, Етим Эминанни Алк̑вадар Г̑асанан гражданвилин эсеррилай гуьг̑уьниз Забит Ризванован, Алирза Саидован ва адавай тарсар к̑ачур гзаф шаиррин алахъунар тарифлур я.

А.Саидова миллетдин садвилдин, аслу туширвилдин, мили к̑анажагъ хуьнин, тарихдин г̑ахъвал хуьнин месэла «Лезги куьче» т̑вар алай эсерда лап х̑идаказ к̑араг̑арнава. Девирда к̑иле физвай г̑ахъсузвилерин чинни аст̑ар г̑ихътинди ят̑а бес к̑адардин викиг̑евиледи ва жавабдарвилелди ачухарнава. Ам вичин халк̑дин к̑исметдал, адан тарихдал, руьг̑дин чешмейрал лап к̑евелай ашукъ тир ва адахъ галаз ивидалди алак̑ада авайди г̑иссзавай.

Адан «Лезги куьче» азадвилехъ, садвилехъ тамарзлу тир халк̑диз бахшна-

вай ва «гележегдин вилерилай чешмегар» алуддай жег̑илриз тунвай веси я.

Шарвилидин туруниз ирид темен гуз г̑азур тир, халк̑ патал ирид гуьлле к̑абулиз г̑азур тир шаирдиз халк̑дин рик̑е авай экуь мурад х̑сандиз чидай. Г̑ак̑ х̑айила, Самурдин к̑ве патани эк̑ай х̑анвай лезги чилин садвал хуьн шаирди вичин ва х̑ин сифте буржи тирди ачухдиз луг̑узва.

«Х̑ихъ галаз ихтилат» т̑вар алай ч̑ехи эсер шаирдин к̑елемдикай х̑атнавай эхиримжиди тирт̑ана, ана адан г̑иссер иллаки х̑идаказ, нур, экв алаз, ифин алаз ачух х̑анва. Ина куьлуь-шуьлуьйриз ва я к̑вед лаг̑ай дережадин месэлайриз ч̑а тунвач, к̑илин месэлайрикай: муьг̑уьббадикай, Ватандикай, уьмуьрдикай, ч̑алакай, инсандикай ихтилат физва. Вични секиндиз ва я ярумчухдиз ваъ, ачухдаказ, ван-сес алаз суьг̑бетзава. Ана шаирди «бубайринни рухвайрин» тема (чи вири литературайриз вири девирра хас тир тема) гзаф терефрихъай ачухнава.

Алирза Саидов уьмуьрдин куьруь рехъ фена. Г̑айиф! Амма г̑ак̑ик̑и бажараг̑диз ва шииратдиз садрани яшар ва я са г̑ихътин ят̑а гуьт̑уь серг̑ятар гуз жедач. Уьмуьрдин фактарихъ галаз г̑ак̑ик̑и талант са акъван белки алак̑адани жедач. Адахъ са акъван метлебни авач жеди. И жигъетдай 27 йисуз яшамиш х̑айи Лермонтов, г̑акъван т̑имил яшамиш х̑айи Есенин ва я лезгийрикай Алибег Фатахоф х̑тин устадрин яратмишунар рик̑ел х̑ун кутугнава. Абурун биография абурун яратмишунра ава. Яратмишунри абурун уьмуьрдиз эбедивал гузва. Алирза Садовни г̑а жергедай сад я.

Алирза Саидов

Хишъ галаз иштилат эгецун

Зи хва... Ингье, вун дуьньядиз атана.
Шарвили туш. Туш вун авчи Пиримни.
Киче жемир, тик жигъирар атана,
Рикъни беден жада уьтквем, лигимни.

Киче жемир, ракъини ваз чим гуда.
Нек гуда ваз хур ахъайна дидеди.
Къуншид руша ваз ашкъидин сим гуда,
Азаддиз кам вегъидай рехъ – уьлкведи.

Киче жемир, бубани ви акъваздач
Чаради хъиз килигиз са патахъай:
Ви къепинал цай гъидайди агажда –
Дяведин къул худда твадай «таплахъан».

Лай-лай ягъиз тач душмандин тупарив,
Дидед чинай нагъв фидайвал сел хъана.
Винтовка къаз чирда за ви тупариз,
Хайи Ватан хуьз фидайвал тел хъана.

Чирда за ваз сирлувал чи къуьлерин,
Авай чпе чешмеярни чарчарни,
Риваятар Шалбуз дагърин синерин,
Къани рушаз кхъидайвал чарарни.

Дуьз лагъайта, им зид гъакъан гаф хъана,
Къанидаз чар кхъидайвал чидач заз.
Лагъай гафар фена лацу каф хъана,
Талгъай гафар... Тахъанвай гвен гуьдач за.

Чирда за ваз пак адетриз гъуьрметиз,
Мердвилелди къабулдайвал мугъманар,
Инсан маса гудай касдиз лянетиз,
Тахъун патал чилел бахтсуз инсанар.

КичІе жемир, зи хва, и чил адем туш,
Алемда ви чил кѣумадин са тар я.
Вунни тек са легѣзе кѣазвай цІелхем туш,
Вун и дуьнья эцигзавай устІар я.

Эциг дуьнья инсанар шад жедайвал,
На туькІуьрай кІвале чуьнгуьр ядайла,
Алхишдалди элди ви тІвар кѣадайвал,
На багѣишай булахдай яд хѣвадайла.

Эциг дуьнья, илиф яргѣал алемдиз,
Кѣуй ви кѣве гѣил планетрив агакѣрай,
Ягѣа михер-ракетар на уьтквемдиз,
Кѣуй ви гѣили цавун тагѣни уяхрай.

Амма михѣиз хкаж хѣана цавариз,
Чилеллай чун алудмир на рикІелай.
Бадедиз цуьк багѣишна на сувариз,
Дидедизни – темен фидай рекѣелай.

Зи хва, чилел ала зурба няметар:
Сад техил я, муькуьдни – чІал инсанрин,
Ви Ватандин чІуриз тежер сергѣятар,
Аяларни, жедай дуьнья масанриз.

Чирвал, белки, чарх я жеди чилерин
Хцийизвай чи фикирдин чукІулар
Зегѣмет, зи хва, чагѣ я жеди чилерин,
Лигимзавай чи луварин цІакулар!

Са затІ ава и дуьньяда, зи шараг,
Тежер багѣа кѣашарихѣни дегишиз:
Намус я ам – ви кѣалханни, ви яракѣ,
Ви шив, тежер масадавай вердишиз.

Зи хва... Ингѣе, вун дуьньядиз атана.
Шарвили туш. Туш вун авчи Пиримни.
КичІе жемир, тик жигѣирар атІана,
РикІни беден жеда уьтквем, лигимни.

ЭКВ

Чи йикъара бул я къариб адетар:
Инсан хайи югъ гъи югъ яз гъисабда?
Йисаралди ийиз жеда гъуъжетар,
АватІани сургуч алай ктабда.

- Симинилай фейи югъ я хайи югъ!
- Ваъ, хайи югъ я сифте цан цайи югъ!
- Хци диплом гъайи югъ я хайи югъ!
- Ваъ, хайи югъ я на Ватан хвейи югъ!

Халкъдин укІуъ-цурудак пай тахъайди
Виш йисузни къадач элди хайидай.
Халкъди вичин рикІин паспорт тагайди
Гъисабда гъакІ «хун тавуна» къейидай.

Заз чидайвал, са кар къунвач гъисаба,
Хайи югъ я хциз чІал чир хъайи югъ.
ЧІал авачир дунъня тушни харапІа?!
Гаф акъатай югъ я на тум цайи югъ.

ЧІал чидайла дипломни вахъ къекъведа,
ЭгечІда вун симинални къуълериз,
Дяведайни гъалиб хъана хкведа,
Цанни цада чан-рикІ ийиз чилериз.

ЧІалан вилик къизил вуч я къиметдиз?
ЧІалан вилик ирид цавни даяз я.
ЧІал мандат я, зи хва, гъар са миллетдин,
Ам дунънядиз экъечІавай дарваз я.

Муьгьуббатдин муькъвер, селди тухванвай,
 ЧIала бирдан садахъ гилиг хъийида,
 Хажалатди кана жигер къуранвай
 Бендедизни чIала дарман ийида.

ЧIала гагъ-гагъ кIевда сивер тупарин,
 Къанлуярни хъийида, хва, баришугъ.
 Гъисаба къун тавуртIа чIал тупарин,
 Гъар са халкъдин чIал я вичиз ярашугъ.

ЧIала гъетер къуна чилел авудда,
 Ачухда ви вилик дуьнья, ктаб хъиз.
 ЧIала Эмин чи рикIерив агудна,
 Вири дердер алудзавай запаб хъиз.

Гафар жеда ви рикI чпиз ачух тир,
 Галукъунни чехирди хъиз пияндай.
 Вичин чуьнгуьр хкажайла ашукъди,
 Чахмахди хъиз цIелхем гъидай ви чандай.

Жумарт жеда гафар, чил хъиз гуржийрин,
 Гуьрчег жеда, урус там хъиз нисинихъ,
 Гагъ туьнт жеда абур, къуьл хъиз лезгийрин,
 Гагъни секин, дидеяр хъиз къепIинихъ.

Гафар жеда, инсанар хъиз, уьткъембур,
 Ви душмандал фидай хура хур туна,
 Гафар жеда, гъетер хъиз, чеб зегъембур,
 ЧкIидайбур заманайра нур туна.

ЧIалан сирер, зи хва, чирна куьтягъ жеч,
 Куьтягъ тежер саягъ сирер инсандин,
 ЧIал авай халкъ суьргуьндани куьлягъ жеч,
 Куьз лагъайтIа чIал куьлег я Ватандин.

Инсан, лиф ва чинеруг

Дуьньядин фольклордай?

Хъана-хъанач са инсан, кьве вилни буьркьуь, кьве кIвачни кьуранвай. Садра ацукьна вичин къавун чIередал, и касди вичин кьисметдикай хиялриз жеда: вучиз адан чIулав кьисмет, бахтсуз кьисмет ихътинди хъана? Я акваз жедач, я кьекъвез жедач. За вуч ийин?..

Бирдан гьинай ятIани лув гана атана, адан хуруда са лиф чуьнуьх жеда. Адан гуьгъуьналлаз са чинеруг къведа. Башламишда чинеругди инсандихъ галаз суьгьбетиз.

– За фадлай са затIни тIуьнвач, зун гишила рекъизва. И ви хуруда чуьнуьх хъанвай лиф зи лиф я, вахце зи лиф, за

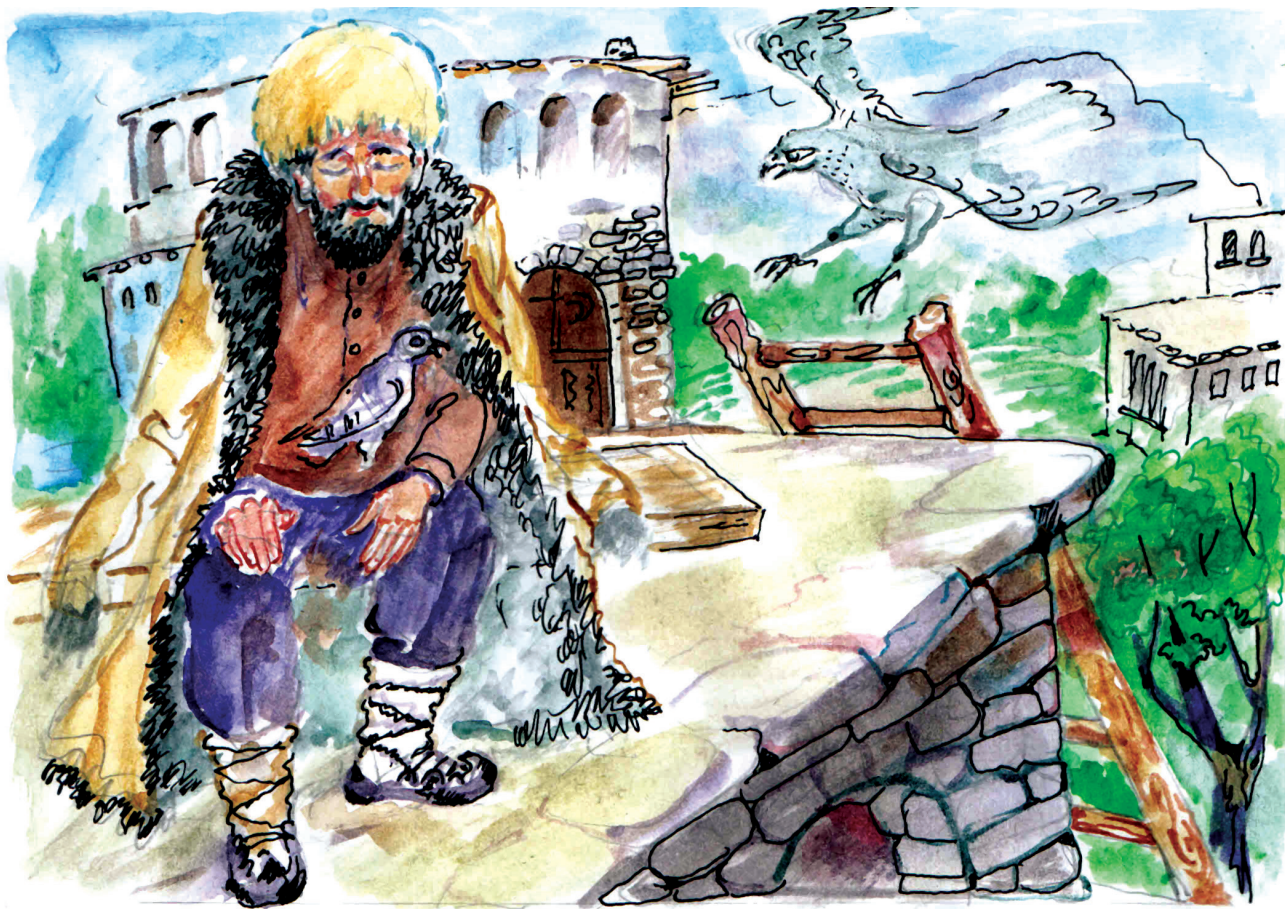
ам неда. Эгер вуна зав зи лиф вахкайтIа, за ви вилерин эькв вахкуда.

Лифре минетда, вахкумир зун, лугьуз.

– Вуна зун адав рекъиз тамир, зун кьутармиша. Эгер вуна зун кьутармишайтIа, за ви кIвачер сагъар хъийида, вавай кьекъвез хъижеда.

Инсан чашмиш жеда. Вуч авуртIа хъсан я? Ада вичин дустуниз эвериз тада. Къведа дуст. Чир жеда вуч месэла ятIа.

– Ам четин месэла я, – лугьуда дустуни. – Ам заз чидай кар туш. Ваз вуч пара кIандатIа, жув калиг. Вилер, тахъайтIа кIвачер?

Къил галтадда начагъ инсанди. Ду-
стунини са меслят гузвач. Вучда? Фи-
кирна-хиялана, эхирни ада чинеругди-
вай хабар къада:

– Эгер за ваз лифрен чкадал са верч
вахкайтIа, вун рази жедани.

– Гьелбетда, рази жеда, – лугъуда
чинеругди. – Заз верч лифрелайни пара
кIандай затI я, амма исятда верчер амач.
ГьакI хъайила, зун лифрен гуьгъуьна
гъатнава ман!

– Лап хъсан, – лугъуда набут инсан-
ди. – За ваз са верч багъишда, вунани ви
гаф хуьда. – Ахпа ада лифрез лугъуда. –
За вун къутармишзава, аку, вунани ви
гаф хуьда гъа!

Набут инсанди чинеругдиз са верч
гуда, чинеругди верч тIуьна, фена гъинай
ятIани са гъихътин ятIани векьер гъида
ва инсандиз лугъуда хъи, гъа и векьерин
миже алтадайтIа, ви вилер сагъ хъижеда.

Лагъана икI, чинеруг хкаж жеда ца-
вуз.

– Гила ви нубат я, – лугъуда инсанди
лифрез.

Лифре инсандиз кIвачер гъикI сагъ-
арна кIандатIа, гъихътин дарманар аву-
на кIандатIа, лугъуда. Амни лув гана ца-
вуз хкаж хъжеда.

Инсанди къушари лагъайвал ийида
ва адан вилериз экв хкведа, кIвачерни
сагъ хъжеда.

И махунин метлеб адакай ибарат я
хъи, гзаф вахтара чна, инсанри ийидай
кар жуван акъулдивди авуна кIанда.
Эгер набут инсандиз адан дустуни са
меслят къалурнайтIа ва ада ам къилиз
акъуднайтIа, ам я вилериз экв хтана,
кIвачер авачиз, я тахъайтIа, кIвачер
сагъ хъхъана, вилера экв авачиз амуь-
дай.

Къин чурай кац

Пичче

хкет

Къуъзуъ яз гъатна гужа
 Са къарини са къужа.
 Кас авачир куъмекдай,
 Кац амай са зирекди.
 Къадирсуз кац акъалтІай,
 «Яцрахъ дана» акалдай.
 Кац агъвал къатІана,
 Ягъсуз кац лагъана:
 – Дегиш я дуънъядин муд,
 Кутаз тахъуй зак умуд.
 Акъвазмир зал вил алаз,
 Гъардахъ хуъдай къил ава. –
 Лагъана хъиз катна кац,
 Тама-тара гъатна кац,
 КІвачел къабар жедалди,
 Хурушумар къведалди
 АцІуриз хъанач руфун,
 Я фу гъатнач, я къафун.
 Башламишна къвал ягъиз,
 Къаткана ам ял ягъиз.
 Кхунна кац, ацукъна,
 Нерихъ са ял галукъна.
 Ял тир багъа няметдин,
 Къифрен ял тир лезетдин.
 Юргъун беден юзурна,
 Къифрен тІеквен жагъурна.
 Къиф ухшар тир темендиз,
 ГъикІ гъахърай кац тІеквендиз?
 Амукъна кац эвер гуз,
 Хурт хъанавай беден гваз.
 – Я къиф, я къиф, багъриди,
 Дуъз кар яни им види?
 Гъинва гъуърмет мугъмандиз?
 Зунни амач кІубандиз.
 Бейнидиз жеч зарарни,

Акъатнава сарарни.
 Зун югъни йиф къекъвенва,
 ПертIех хъанва, къеженва.
 Садахъни зи къал амач,
 Къуъзуъ хъанва, гъал амач,
 Къал-къиждихъай катнава,
 И тамара гъатнава,
 Къулай са пIипI ислягъ тир
 Жагъанач заз – куълягъдиз.
 Гъамлу рикIел пас ала,
 Заз чир, зун чир кас авач.
 Зи ялвардиз жаваб яз,
 Ви кIвалин рехъ суваб яз,
 Гъуцари заз къалурна.
 Квадар мийир абур на.
 Гъуцарихъ хъурай хатур,
 Тек са йифиз кIвале тур.
 Язух ша зун – къураба,
 Къазанмиша сувабар.

Жаваб гузва къифре икI:
 – ГъикI тада вун, ягъан гъикI?
 Зи несилдин душман, вал
 Ихтибарна, кIубанвал
 АвуртIа зун шедачни,
 Зун келлегуъз жедачни?

«Жанавурдал хпер хъиз»,
 Зун ви тапан кьинер гуъз
 АмукайтIа, гуж я, гуж.
 – Я, азиз къиф, вун гъахъ я,
 За тухвай рехъ патахъ я.
 Зи гунагъар пара я,
 Гъайифарни хара я.
 «Душмандикай дуст ая,
 Ажугълувал суст ая,
 Рагъимлувал хъсан я»
 Лагъанвачни мисалра?
 За гъуцарин вилик кьин
 Къазва, арха жеда вин,
 Са вин ваъ, куъ виридан,
 Пехилвалрай гъейрида.
 – СикIрен сиве къил турдаз,
 Душмандизни зил къурдаз
 Ухшар хъайла гъикI хъурай,
 Акъатзава рикI хурай?
 – Яд авахъна саф ама,
 Мад захъ лугъур гаф амач.
 Чан атанва туътуъниз,
 Нефес дар, туъд гуътIуъни.
 Уъмуърдивай зун тух я,
 Я гъуцар, зи язух я.
 Заз цаварал чка це,
 Аси касдиз жаза це.

Рак ахъайнач фагъирдиз,
Жаза хъурай агъурди.

Къиф кичІела зурзана,
Чкадилаи юзана.
«Къабулин и къураба,
Заз гъуцари сувабар
Кхътин, белки, за вучин,
Акурай заз кацин чин»
Фикирна, рак ачухна,
Кац гъахъна, къил бачІухна.
Тум амукъна куъчедал,
Акурбурни хъуьреда.
Фена хуш-беш, суьгъбетар,
Кацин тапан хкетар,
Кайвани – къиф юрцевай
Иля-тиля кІатІавай
Гъиз кациз теклифзавай,
Кацини тарифзавай.
Са шумуд сят алатна,
Гъарайдин ван акъатна.
Къецел алай чІулав йиф,
РакІарихъни къунши къиф
Гъарайдавай рекъидай,
Ктад хъана ивидай.
Лагъай мисал дуьз хъана,
Кацивай вич хуьз хъанач.
Иви физвай къиф ада
Туькъуьмна декъикъада.
Къвед лагъай къиф серсер я,
Кацин сарар мишер я.
Башламишна къугъунар,
Гагъ ахъайиз, гагъ къунар.
– Я къадирсуз, я залум,
Куьз ийизва заз зулум?
Ви къинерин гъим я сир,
Дугъривал я зи тахсир.
Агъуна зун душмандихъ,
Адан гъахъсуз дувандихъ.

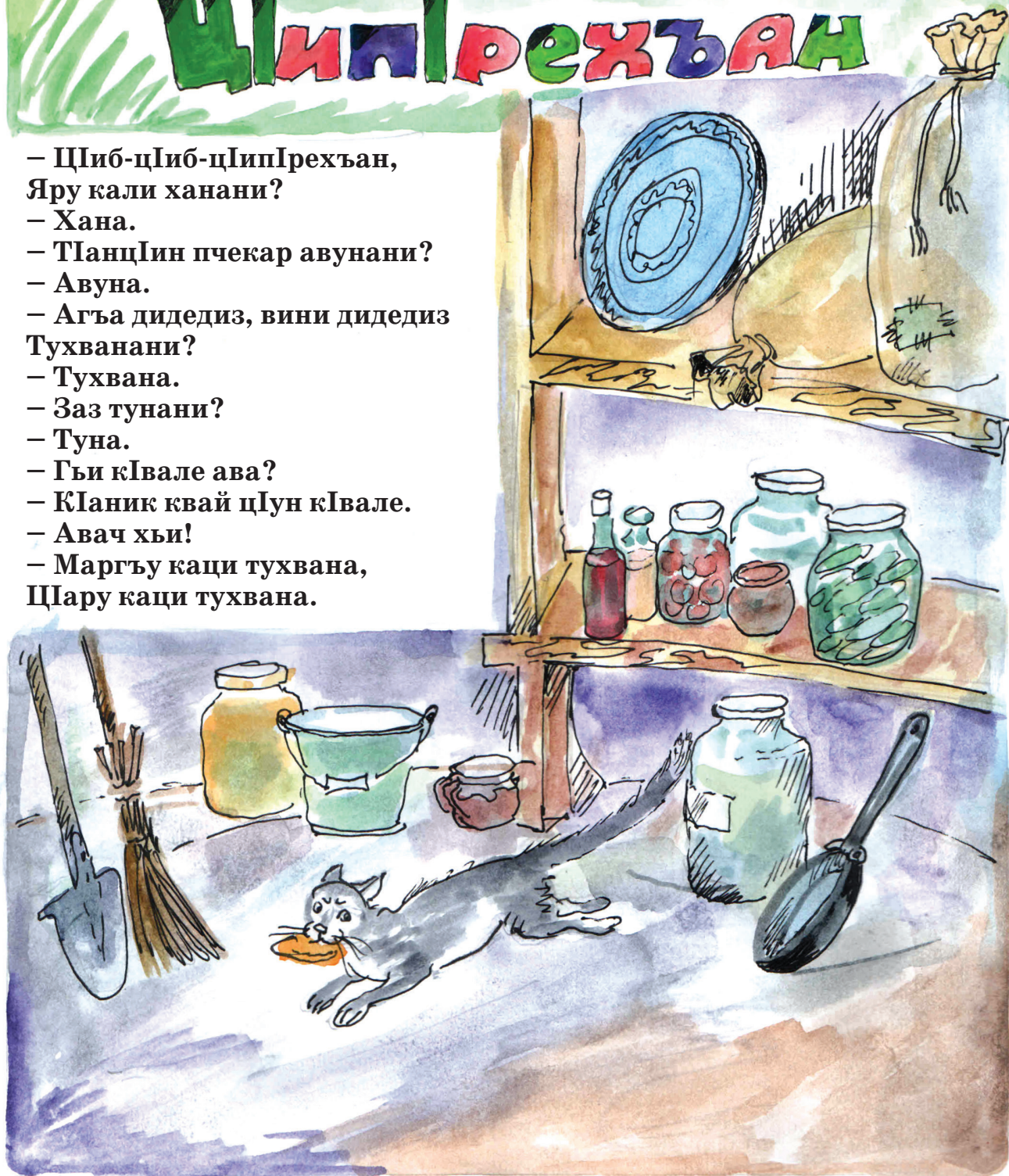
Къифре вилер акъална,
Вич къисметдин са гъална.
Декъикъаяр агъур я,
Аламатар агъур я.
Къецел кицІер элуькъна,

Гуьрцелдихъ къил галуькъна.
Гъуьрчехъандин кицІи рум
Гана, къуна кацин тум.
Ялна тІеквяй авудна,
Тиф-тиф цавуз акъудна.
Хирер алай беден гваз
Къифни катна туькІвендиз.
Эхирдайни вуч хъана?
Ягъсуз кациз гуж хъана.
Тапан къинер себеб яз
Амуькъна кац са себ яз.

Шамсудин Исаев Хялрин фолвклордай Ципирехъан

- Циб-циб-ципирехъан,
Яру кали ханани?
- Хана.
- Тянцин пчекар авунани?
- Авуна.
- Агъа дидедиз, вини дидедиз
Тухванани?
- Тухвана.
- Заз тунани?
- Туна.
- Гъи кІвале ава?
- КІаник квай цІун кІвале.
- Авач хъи!
- Маргъу кацн тухвана,
Цару кацн тухвана.

ЦЕГЪРЕН МААР

Хуъруън къиле са верч ава,
Вечрен хъуькъуьмдик раб ква.
Раб чна сусаз гана.
Суса чаз тпунутІ гана.
ТпунутІ чна кицІиз гана.
КицІи чаз «амп» гана.
«Амп» чна тарциз гана.
Тарци чаз пеш гана.
Цегъре чаз маар гана.
Маар чна сусаз гана.
Суса чаз алугайна.
Алугайни чна тІуьна.
Гъарам-шарам-пур-ррр!

Фидай Пичче Рехъни Чира, Жкведай Рехъни.

Техилар гвена, чулда амукая кылерни аялри кIватI хъувур-далай кьулухъ аниз са рехъ ала-тай кыф акъатна. Ина, ана ни чIугваз къекъвена кыф, амма жагъай затIни хъанач. КIвачай акъатна, вич яшамиш жезвай багъдиз жкведай рекъе адаз рекъин къерехда авай хъархъу таралай аватнавай са зурба кIерец акуна. Геж-далди гыкIин-вучин талгъана, кыф ви-чин хци сараралди кIерецдин хъиредал алахъна. Гъа икI къве югъ фена. Эхирни, тIеквен акъудна, кыф кIерецдин къе-нез гъахъна. Ихътин женнетдин тIуьнар адаз садрани акурди тушир. Пагъ, и кIерецдин хвехин ширинвал вуч тир! ТIуьна, тIуьна кыфре гыч кыл хкак тийиз са гъафтеда. Хвехни гъери квай гужлу нямет я эхир. КIан жеда кыфрез яд. Элкъвез кIан хъана адаз вич гъахъай тIеквендихъди – ваъ, хъанач. Са гъафте-да хвех тIуьнвай кыф як-чIар атана, туп хъиз хъанвай. Гила вучрай? Гъа атайвал хъфида ман лагъана, тIеквендин къере-хар сараралди хаз кIан хъайила, гъам-ни гъакIан кар хъана. КIерецдай тIекв акъуддайла хайи сарара тIал гъатна, хърхъамарни дакIуна кыф дертегъли яз амукая. Ацукъна кыф, ацукъна, ваъ, жедач; цихъ къарих я. Эхирни кIерецда амай хвехверни тIуьн хъувуна, фики-рар ийиз ацукъна. ЧIехи баде-кыфрен гафарни рикIел хкана: «Гишила рекъи-далди, тIуьна кын хъсан я». И мисал-

A watercolor illustration of an elderly man with a white beard and brown hair, wearing a blue jacket over a yellow shirt and brown trousers. He is walking outdoors with two children. A boy in a purple vest and white shirt is in the foreground, looking up at the man. A girl in a yellow shirt is behind him, smiling. The background shows green trees and a blue sky with white clouds.

Рамзат Тагъирбеков

Аялрин келимаяр

Гъаятда кІвачер цавуз хкаж-
на кылихъди акъвазнавай хтул
акурла, бадедиз кичІе хъана.

– Саид, я чан бала, ам гы
къайда я вун акъвазнавайди?
Иви кылиз яда!

– Ваз затІни чизвач, баде. За
кІвачериз фенвай акъул кылиз
хкизва.

– Вагъ, – мягтел хъана баде,
– ваз ихътин амал ни чирна?

– Им амал туш.

– Бес вуч я?

– Тарсар чир тийизвайла му-
аллимди заз тупунин гуыгъуыни
тІимил ката, ви акъул кІвачериз
физва лагъана.

Дидеди вичин гъвечІи хциз
лугъузва:

– Югъ рагъдандихъ элкъвен-
ва, алад верчериз са гъапавай
тварар вегъ.

Гада фена. Са арадила диде
гъаятдиз килигна.

– Я чан хва, вун уындущкай-
рихъ вучиз галтугзава?

– Бес вуна верчериз туширни
тварар це лагъайди?

Гада кІвализ хкведа. Ада дидедиз ахъайзава:

– Диде, ваз вуч хъанатІа чидани? Къе автобусада за са халадин кІвачел къуъл илисна. Гъасятда за багъишламишун тІалабна. Халади заз акъудна къенфет гана.

– Вуна адаз, гъелбетда чухсагъул лагъана. Лагъанани?

– Ваъ, диде, за адан къвед лагъай кІвачелни къуъл илисна.

– Дах, начагъ тахъун патал жуван беден лигимарна кІанда.

– Гъелбетда, гъелбетда.

– АкІ ятІа, дах, къаюхъ га-лаз вердиш жадайвал гъар юкъуз заз морожни къачудай пул це.

– Вуч ятІани вун къе дневникдиз дикъетдивди килигзава, – лагъана шаклувилелди дахди вичин гададиз. Адан гъилляй дневник акъудна вич килигиз башламишна. Ана муаллимди кхъенвай: «Тарсара цІапанрай яна, патав ацукънавай ученикдин жибинда къиб туна, тарс тухуз тунач. Бубадиз мектебдиз атун теклифзава».

– Ламран хва лам, – лагъана дахди, – вучиз вуна икъван гагъда закай чуънуъхна? За вуна кІелзава лагъана фикирзавай. Вуна лагъайтІа, классада зоопарк ахъайнава. Вун вуж яз чІехи жезва, угъраш?

– Дах, я дах, ам зи дневник туш-е.

– Бес види тахъана нинди я ам?
Чидач. Заз ам чи кІвалин пипІе
авай куьгъне сандухдай жагъайди
я.

Дахдиз са жуьре хъана.

– Алад исятда ам гъа алай чка-
дал эхциг. Мад зи ихтияр авачиз
сандухра къекъвемир.

КІватІи-КІватІаш гъекъни каф
хъана бадедин патав атана акъат-
на:

– Вун яру вучиз хъанва, я бала?

– И чи шемпІиди къе пакамлай
зи кІвачер жакъвазва.

– Вагъ! Жакъвазва? – къудгъун
хъана баде.

– Жакъванни ийизва, чух-
ванни ийизва, гъич секинвал
гузвач.

– АкІ ятІа за адаз жаза
гуда.

– Герек туш. За ган-
ва адаз жаза.

– Гъихътин? Вучна
вуна адаз?

– Вуна адаз цайи
нек за хъвана.

Гадади вичин бубадивай
жузазва:

– Дах, вучиз чІалаз
дидедин чІал лу-
гъузва?

– Дидейрин ра-
хунрал гзаф рикІ
алайвиляй, – жа-
ваб гузва дахди.

Пичче Тъвечли гъикаяяр

– Буба, вавай заз са гъвечли кавал цвайтла жедани?

– Ви кавал куъз я, хтул?

– Гъикл куъз я? Вун кавал галаз кимел атайла, вирида къарагъна ваз чка гузва, еке гъурметар ийизва. Къвализ хтайла бадедини ваз гъунтл гузвач. Зун вал пехил я, буба.

– Ваз ни гъунтл гузва, чан хтул?

– Вирида, вирида, буба. Экуънахъ фад къарагъна мектебдиз звер, хтана туътуънай сарар авуна тарсар гъазура, къунши Селми бедадин дана жагъур хъия, хтана телевизордиз килигда лагъайла, мад ишезвай вах авай къеб юзура. Ахпа дидедин патай къевезвай къиметни «экуънлай няналди цингавар ядайди» хъанва.

– Агъ, хтул, кар кавалдал акъвазнавайтла вуч тир. За зи цингавар ядай вахтар алатна лугъуз гъайиф чувазва, вун лагъайтла зи кавалдал пехил я. Чун къведни гъахъ я, хтул. Кавал цвадай вахтар гъеле яргъа ама. За ваз са вижевай клурт цвада, хъуьтлуъз алерраллаз цингавар ядайвал.

– Мурад, пака гъисабунин тарсунай вад къачуртла, за ваз вад морожни къачуда.

– Диде, килиг дневникдиз, за сад-

ни ваъ, къве вад къачуна. Гила заз 10 морожни къевезва.

– Цуд моржни тлуьртла, ви руфунтла жада, хва. Я чи меслятни акл хъаначир. Гъар йикъуз сад къачуда за ваз.

– Диде, за пуд лагъай класс 4-5-рал куътягъайтла, на заз вилисапед къачудани?

– Эхъ, я хва, бес къачучни?

– Диде, чи арада жезвай савдаяр НуькІ халадин савдаяр я. Амма чакай НуькІ хала вуж ятІа завай сакани тайинариз жезвач. Ша вуна заз мад сеферда а хкет ахъая.

– Буба – лугъузва Мурада, – вуна сикІрен са пад гьалал, муькуь пад гьарам я лагъанайни?

– Эх, хтул, вирида гьакІ лугъуда къван.

– Гьалалди гьи пад ятІа?

– Ам садазни тайин туш, хтул.

– Бес гьикІ хьурай?

– СакІани, сикІре эхирдал къван вичин сикІвал ийизва ман, акІ тахъайла, адаз сикІ вучиз лагъанва.

– Мурад, вун къе вуч секин я, хва?

– Къенин къалай башламишна мад за шандакъар хъийидач, диде.

– Чидач ман ви кьин эхирдал къведатІа...

– Къведа, къведа, диде. Гьар са башламишай кардихъ эхирни авайди я.

– Диде, зазни вахаз хътин дабанар квай туфлияр къачу ман.

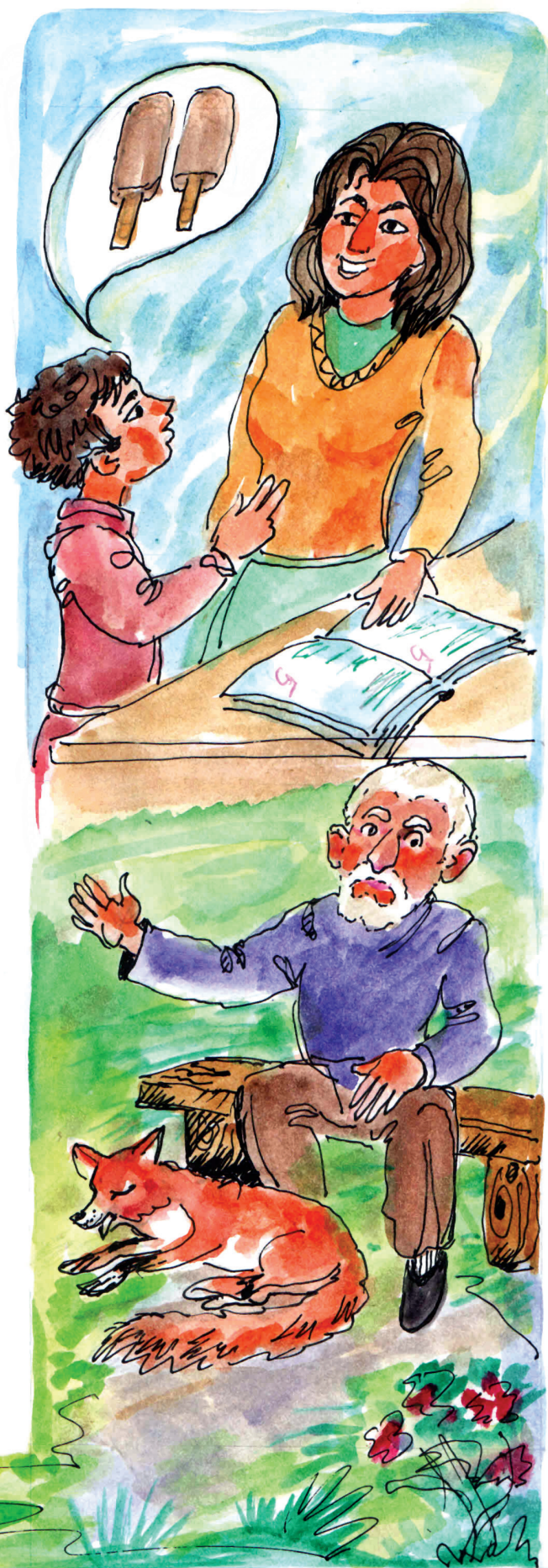
– Вун гьеле гъвечІизма, зи руш, чІехи хъайила къачуда.

Са арадилай дидеди айвандилай лугъузва: «Саимат, бес я гъаятра катиз галтугун. Вун са чІехи руш я, квар къачуна булахдал алад».

– Хьурай, чан диде. Зун булахдал фида, вун заз туфлияр къачуз туьквендиз алад.

– Ваз а гафар ни чирна?

– Вуна чирна, диде. Туфлияр кІан хъайила, гъвечІи руш тир, и са сятина закай чІехи руш гьикІ хъана?

Ражав Тагъырбеков

– Суткадин къене инсандин 450 миллиард эритроцитар, 30 миллиард лейкоцитар, 270-430 миллиардив агакъна тромбоцитар рекъизва. ИкІ ятІани бедендик абур гъа са къадар яз амукъзава.

– Малум тирвал, чи иви уьмуьрдин къене пуд сеферда цІийи хъижезва.

– Куьгъне девирра хирек хкуьрдачир. Ам ифирнавай ракъалди кудай.

– Александр Македонскийдин аскерри хирер икІ сагъардай: хирериз рганвай ягълу цадай.

Тестикъарзава хъи, тІуьн тавуна инсан са вацра яшамиш жеда. Ксун тавуна, яд хъун тавуна – са гъафтеда.

– Сарар шеткадалди михъиз 17-асирдилай башламишна. Сарар йикъа къве сеферда михъа: гуьчегвал патал пакамаз, сагъламвал патал няниз.

Телевизордиз къве – къве метрни зуран яргъалай килигна кІанда.

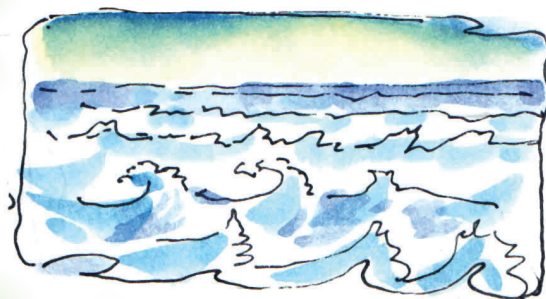
Имуга-мугос

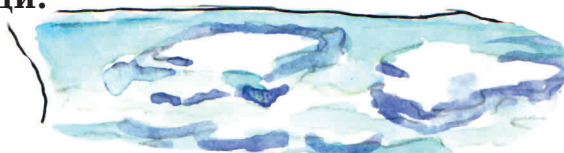
Сят туш, амма акъваз тийиз фида ам
Гъамни шадвал гуда, гъардаз чиде ам.

Кіеви-жими неда, хъвада,
Бес я, тух я лугъудач.
Гагъ секин я, гагъ лепеда,
Ракъиникни къурадач.

ЦалцІам, къайи, гуъзгуъдикай рехъдайди,
Рагъ атайла, накъвар вегъез шехъдайди.

Туькдин валчагъ дамах патал,
Хци кІуфни кІвалах патал,
Шарар тІуьнвай шарагар,
Гуя хъванва шарабар.
Муг кутунва чи къавук
ТІварни вичин

Фуни дуьгъвер къадайвал,
Дидени хъвер къадайвал,
Хас я кІару убадиз
Спел, чуру

Гатфарин шагъ суфрадал,
Бадедиз пІагъ суфрадал.
Синидин юкъ, кукІадин,
Афар я ам

Тиче Гафар жагъура

Регъве техил регъвена –
Гъуър хъана.
Г – чIурна, къ – кхъена –
Къ... хъана.

Дерзичидин гъиле раб,
ТапIахъандин гъиле ...аб.

Шезва бицIек къалуриз сес,
Ксун патал вегъеда ...ес.

Гъвечи рушан гъилева кул,
Экъиснава бадеди...? ул.

Хърак квайдан гъилева цIам,
Чухвазава темпелди ...ам.

Гъалзава чубанди суъруъ,
АтIунач чукIулди ...уъруъ.

Пар ялдай гъайван я –
Лам я.
Тарарин майдан я –
...ам я.

Алукъзава майдин сувар,
Ахъайнава лекъре ...увар.

Т/ебнат ва чун Цекверин илим

Мус цекверикай рахаз хъайитIани цекверен-ни ракъинин арада авай алакъайрикай ихтилат фида. Хкетар рикIел хкайтIани гъакI я. Яргъал рекъер атIана хквезвай цвек рагъ акIидалди кIвализ агакъун чарасуз яз гъисабда. ИкI вучиз ятIа?

Алимри и меселадал хейлин ах-тармишунар тухвана. Абуру цеквери ракъинал гуъзчивал тухузвайди тестикъарна. Цеквери ракъинин рехъ садрани фикирдай акъудзавач. И карди абуруз чпин йикъан крар планламишиз ва вахтунда кIвализ хквез куъмек гузва. Аквар гъалара гъар са цекверен бедендик ракъинихъ галаз алакъада авай алат ква. Ам гъим я, гъихътинди я гъелелиг къил акъатнавач.

И кар чирун патал алимри цеквер са къадар вахтунда мичIи чкада туна. Экуънал экъечIай цеквери теспача яз, рагъ экъечIдай ва рагъ акIидай патар какадарна. Аквар гъаларай, экуънахъ кIвалаяй экъечIна фидайла цеквери экуънин ракъинихъ галаз алакъа тайинарзава ва гъа фикирдилай элячI тавуна йикъан вири крар кыиле тухузва. Къвалавай чпин крарик хкуърдай ксар хъайила, абурун къил квахъзава.

2022-й

Кард

1/2022

январь – февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

Формат 60x84 ¹/₈.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,05.
Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 21.02.2022 г.
Тираж 658 экз.
Заказ № 1176.

Типография:

ООО «Издательство «Лотос».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - ПМ991.

Цена свободная

